

Àrea de Formació i Debat
PCPV

MATERIALS PER
SEMINARIS DE FORMACIÓ

INTRODUCCIÓ A L'ECONOMIA MARXISTA

Rafael Pla López

València
gener 1994
(2ª edició en juliol 2006)

1. MERCADERIES I MERCAT:

"La riquesa de les societats en que impera el règim capitalista de producció s'ens apareix com un «immens arsenal de mercaderies» i la mercaderia com la seua forma elemental"
(inici de "El Capital").

El **mercat** es basa en l'existència de propietaris independents que intercanvien els seus productes, tractant-les així com a **mercaderies**: per tal que un producte es convertisca en mercaderia és necessari que tinga utilitat (**valor d'ús**) per algú diferent al seu propietari; per a l'intercanvi de mercaderies cal que tinguen diferent utilitat (**valor d'ús**) i la seua propietat estiga separada.

Així, l'intercanvi de mercaderies va exigir històricament, bé el trencament de la primitiva propietat comunal, bé posar en contacte a diferents comunitats amb diferents productes.

La forma més primitiva d'intercanvi és el troc, que es dóna quan 2 propietaris intercanvien directament els seus productes, segons l'esquema **M-M'**. Tanmateix, això solament pot ocórrer en el cas particular en que cadascú dels 2 està interessat en el producte de l'altre.

Per tal de superar aquesta limitació s'utilitzen els **diners** com a producte intermedi de l'intercanvi, d'acord amb l'esquema **M-D-M'**. Els diners són una mercaderia el valor d'ús de la qual és servir com a instrument general d'intercanvi. Els diners-mercaderia (tradicionalment l'or), que representa el valor de canvi, és a la seua vegada representat pels diners-paper moneda, i aquest per xecs o mitjans de transacció electrònica (tarjes de crèdit).

El **preu** d'un producte és la quantitat de diners per la qual s'intercanvia.

BIBLIOGRAFIA:

C.Marx, *"Contribución a la crítica de la economía política"*, Alberto Corazón Editor, Madrid, 1970 (ed.orig.1859), Capítulo Primero.

C.Marx, *"El Capital"*, Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1946 (ed.orig.1867), Libro Primero, Sección Primera (també en <http://www.ucm.es/info/bas/es/marx-eng/capital1/1.htm>).

R.PLa, *"Más allá del mercado"*, en "Perspectivas del Socialismo hoy", ed.Fundación de Investigaciones Marxistas, Madrid, 1992, vol.I, pags.335-337.

QÜESTIÓ:

En quina mesura pot haver mercat en un règim de propietat col·lectiva?

2. VALOR DE CANVI D'UNA MERCADERIA:

"A primera vista, el valor de canvi apareix com la relació quantitativa, la proporció en que se canvien valors d'ús d'una classe per valors d'ús d'altra" ("El Capital, I.1.I.1).

Les mercaderies que s'intercanvien tenen diferents utilitat (**valor d'ús**), però es tracten com equivalents a l'intercanviar-se; per això diguem que se les assigna el mateix **valor de canvi**.

En un mercat lliure al qual productors independents intercanvien el fruit del seu treball, cadascú intentarà valoritzar al màxim el seu temps de treball: el preu de cada producte serà així regulat pel valor de canvi mesurat pel **temps de treball socialment necessari** per a la seua (re)producció.

L'obtenció d'un producte exigeix, a més a més de la utilització directa de força de treball, l'utilització d'**instruments** de treball i **matèries primeres**. Per açó, en el valor de canvi del producte final s'acumula el valor de canvi dels instruments i matèries primeres consumits en la seua producció.

Pel que fa al valor de canvi dels instruments, cal deduir la part proporcional del seu cost de producció, tenint en compte la seua vida útil.

Pel que fa a les matèries primeres, tradicionalment es feia dependre el seu valor de canvi del cost de la seua extracció; tanmateix, amb açó no es tenia en compte la limitació de recursos de matèries primeres; tenint en compte aquesta limitació, i des del punt de vista d'una **economia sostenible**, el valor de canvi de la matèria primera dependria del cost de la seua substitució mitjançant el corresponent reciclatge.

BIBLIOGRAFIA:

C.Marx, "*Contribución a la crítica de la economía política*", Alberto Corazón Editor, Madrid, 1970 (ed.orig.1859), Capítulo Segundo.

C.Marx, "*El Capital*", Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1946 (ed.orig.1867), Libro Primero, Sección Primer.

R.Pla, "La naturaleza del capitalismo", agost 2002, <http://www.uv.es/pla/naturcap.htm>

QÜESTIÓ:

Qual seria el cost d'una matèria primera no reciclable ni substituïble?

3. ELS LÍMITS DE LA TEORIA DEL VALOR:

"Cap forma de societat pot impedir que, d'una manera o d'altra, siga el temps disponible de treball de la societat el que regule la producció" (carta de Marx a Engels, 8 de gener de 1868)

"A partir del moment en que el treball, baix la seua forma immediata, ha deixat de ser la font principal de la riquesa, el temps de treball deixa i ha de deixar de ser la seua mesura, i el valor de canvi deixa doncs també de ser la mesura del valor d'ús" (Grundrisse, 2, pag.202, edició de Comunicació).

En la indústria de la comunicació i la informació (publicacions, programes informàtics, etc.) hi ha una desproporció manifesta entre el temps de treball necessari per a l'elaboració de la informació i el cost de la seua reproducció.

Açó està en el rerafons del "problema", dubtosament resoluble, del pirateig tant informàtic com de publicacions.

BIBLIOGRAFIA:

C.Marx, "El Capital", Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1946 (ed.orig.1885), Libro Segundo, Sección Primera, I.4, pag.50-51 (també en <http://www.ucm.es/info/bas/es/marx-eng/capital2/MRXC2401.htm>).

C.Marx, "Los Fundamentos de la Crítica de la Economía Política", Alberto Corazón Editor, Madrid, 1972 (escritos en 1857-58, ed.orig.1939), vol.2, pag.201-205.

R.Pla, "Más allá del mercado", en "Perspectivas del Socialismo hoy", ed.Fundación de Investigaciones Marxistas, Madrid, 1992, vol.I, pag.341.

R.Pla, "Despenalizar la piratería", en Mundo Obrero, abril 2003, secció RedRoj@ (també en <http://www.uv.es/pla/mo/03marzo.htm>)

QÜESTIÓ:

Són aplicables a la indústria de la comunicació i la informació els conceptes propis de l'economia de mercat?

4. CAPITAL I PLUSVALUA:

"El nostre posseïdor de diners (...) ha de comprar necessàriament les mercaderies pel que valen i vendre-les pel seu valor, i tanmateix, traure al final d'aquest procés, més valor del que va invertir. (...) la transformació ha d'operar-se necessàriament en la mercaderia comprada (...) solament pot (...) brollar del seu valor d'ús com a tal, és a dir, del seu consum. Però, per poder obtenir valor del consum d'una mercaderia, el nostre posseïdor de diners ha de ser tan afortunat que (...) en el mercat descobreixca una mercaderia el valor d'ús de la qual posseïska la peregrina qualitat de ser font de valor (...) I, en efecte, el posseïdor de diners troba en el mercat aquesta mercaderia específica: la capacitat de treball o la força de treball." ("El Capital", I.2.IV.2 i 3).

El capitalisme es basa en la compra-venda de força de treball, convertida així en mercaderia. En l'acumulació primitiva de capital, la **plusvalua** (p) que guanya el capitalista és la diferència entre l'increment de valor de canvi en els productes com a resultat del treball realitzat i el valor de canvi de la força de treball consumida en aquest procés. Aquesta diferència es basa en que el cost de reproducció de la força de treball consumida en una hora exigisca menys d'una hora de treball.

El **capital** és els diners invertits en:

- mitjans de producció (**capital constant** = c) o en
- força de treball (**capital variable** = v),

d'acord amb l'esquema **D-M-D'**, on

D= capital invertit = c+v,

M= mitjans de producció + força de treball i

D'= valor del producte final = c+v+p

El valor del producte final ha de ser major que el capital invertit ($D' > D$) per tal que hi haja plusvalua positiva.

La **quota de plusvalua** $t = p/v$ expressa el grau d'explotació de la força de treball quan els preus dels mitjans de producció, de la força de treball (salari) i del producte final coincideixen amb els seus respectius valors de canvi (c, v i c+v+p, respectivament).

La **composició orgànica del capital** $o = c/v$ expressa la proporció entre el capital invertit en mitjans de producció (c) i el capital invertit en força de treball (v).

BIBLIOGRAFIA:

C.Marx, "El Capital", Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1946 (ed.orig.1857), Libro Primero, Secciones Segunda y Tercera (també en <http://www.ucm.es/info/bas/es/marx-eng/capital1/>).

EXERCICI:

Si amb uns mitjans de producció de valor 40 i una força de treball de valor 10 s'obté un producte de valor 70, quina serà la plusvalua (p), la quota de plusvalua (t) i la composició orgànica del capital (o)?

QÜESTIÓ:

Els capitalistes creen ocupació o consumeixen força de treball?

5. EL VALOR DE LA FORÇA DE TREBALL:

“El valor de la força de treball, com el de tota altra mercaderia, el determina el temps de treball necessari per a la seua producció, incloent, per tant, la reproducció d'aquest article específic (...) per a la seua conservació, l'ésser vivent necessita una certa suma de mitjans de vida. Per tant, el temps de treball necessari per produir la força de treball ve a reduir-se al temps de treball necessari per a la producció d'aquests mitjans de vida” (“El Capital”, I.2.IV.3).

El cost de reproducció de la força de treball inclou l'educació rebuda pel treballador i totes les tasques de procreació, criança i cura del mateix.

Per tant:

a) La força de treball qualificada, especialitzada o tècnica té un valor de canvi superior.

b) L'activitat de criança i cura dels treballadors contribueix al seu valor de canvi, i hauria de ser retribuïda a compte del seu salari.

Tanmateix, aquesta activitat ha estat tradicionalment realitzada per dones i no ha estat valorada, al realitzar-se dintre de la família i fora de l'àmbit del mercat, de l'intercanvi de mercaderies; es valoren les despeses sanitàries, d'alimentació, vivenda, etc., però no el treball realitzat al si de la família.

De fet, el funcionament de l'economia mercantil capitalista es sustenta en l'existència d'una economia familiar extramercantil.

BIBLIOGRAFIA

C.Marx, “El Capital”, Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1946 (ed.orig.1867), Libro Primero, Secciones Segunda y Tercera.

R.Pla, “La naturaleza del capitalismo”, agost 2002,
<http://www.uv.es/pla/naturcap.htm>

QÜESTIÓ:

Realitzar una estimació del total d'hores de treball al llarg de la vida activa d'un treballador, i del total d'hores de treball de la seua mare o esposa dedicades a la seua criança o cura des del seu naixement. A hores d'ara, si es valorara la totalitat del treball de les dones, la plusvalua seria positiva o negativa?

6. LA QUOTA DE GANÀNCIA:

"Aquest increment gradual del capital constant en proporció al variable té com a resultat un descens gradual de la quota general de ganància, sempre i quan romanga invariable la quota de plusvalua, és a dir, el grau d'explotació del treball pel capital." ("El Capital", III.3.XIII)

En un règim capitalista de producció amb llibertat de moviment de capitals, cada capitalista intentarà valoritzar al màxim el seu capital, és a dir, obtenir el màxim benefici per cada unitat de capital invertit, aconseguint la màxima **quota de ganància**

$$g = \frac{b}{(c+v)} \quad \text{tal que } b = \text{benefici.}$$

Per tant, s'arribarà a l'equilibri quan el preu al que es vengui cada producció (**preu de producció**= $c+v+b$) sigui tal que en tots els sectors de la producció s'obtingui la mateixa quota de ganància. Per tant, en un règim capitalista de producció el preu de cada producte serà regulat pel seu preu de producció, i no pel seu valor de canvi.

Preu de producció i valor de canvi podran coincidir únicament en el cas particular que (amb $p=tv$ i $c=ov$) $p/(c+v) = tv/(ov+v) = t/(o+1)$ sigui igual en tots els sectors de producció, amb el qual, amb $b=p$, $g=p/(c+v)$ seria directament igual en tots els sectors.

Marx va suposar que la quota de plusvalua (t) era la mateixa en tots els sectors, i que el preu de producció era regulat pel valor de canvi com una desviació del mateix. Tanmateix, en aquest cas la quota de ganància inicial seria superior en els sectors amb menor composició orgànica del capital, i per tant el capital es desplaçaria cap a aquests, al contrari del que passa en la realitat històrica, on $o=c/v$ ha augmentat a l'utilitzar-se cada vegada instruments de treball més costosos.

Però el cert és que arran d'una innovació tecnològica el preu de producció no evoluciona a partir del valor de canvi, sinó a partir de l'anterior preu de producció, fent possible l'increment simultani de la quota de ganància i de la composició orgànica del capital.

Suposant constant la quota de plusvalua i creixent la composició orgànica del capital, Marx va deduir el que s'anomenà la **lleï de la tendència decreixent de la quota de ganància**. Tanmateix, aquesta lleï no està justificada: no hi ha cap tendència a la constància ni a la igualació de la quota de plusvalua. En tot cas, en condicions de llibertat de moviment de la força de treball tendiran a igualar-se els salaris (v), no la quota de plusvalua (p/v).

BIBLIOGRAFIA

C.Marx, "El Capital", Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1946 (ed.orig.1894), Libro Tercero (també en <http://www.ucm.es/info/bas/es/marx-eng/capital3/>).

P.Sraffa, "Producción de mercancías por medio de mercancías",

ed.Oikos-Tau, Madrid, 1965.

R.Pla-Lopez, "Study by System Dynamics of the Problem of the Equalization of the Gain Rate", in "Systems Dynamics: On the Move", The 1986 International Conference of the System Dynamics Society, Sevilla, 1985, vol.1, pags.133-140.

R.Pla-Lopez, "A Dynamical Model of Evolution of the Mean Gain Rate", en Scientific Inquiry: A Journal of the IIGSS, en premsa (també en <http://www.uv.es/pla/models/GainEvol.htm>).

EXERCICI:

Si amb uns mitjans de producció de valor 40 i una força de treball de valor 10 s'obté un producte de valor 70, calcular la quota de ganància (g) en el cas particular que el benefici (b) siga igual a la plusvalua (p). Comprobar que en aquest cas $g=t/(o+1)$.

Suposant ara que roman constant el valor de la força de treball i la quota de plusvalua (t), però el valor dels mitjans de producció augmenta fins a 70, estudiar com augmenta la composició orgànica de capital (o) i com disminueix la quota de ganància en cas que el benefici continue essent igual a la plusvalua. A quant tindria que augmentar la quota de plusvalua (t) per tal que la quota de ganància (g) no disminuïra?

QÜESTIÓ:

En l'evolució del capitalisme, el grau d'explotació dels treballadors augmenta o disminueix?

7. LAS CRISIS DEL CAPITALISME:

"Com majors són la riquesa social, (...) la magnitud absoluta del proletariat i la capacitat productiva del seu treball, tant major és l'exèrcit industrial de reserva (...) la misèria dintre de la classe obrera (...) el pauperisme oficial. Tal és la llei general, absoluta, de l'acumulació capitalista." ("El Capital", I.7.XXIII.4)

Les condicions d'equilibri de mercat suposen la igualtat de l'oferta i la demanda. Ara bé, per les oscil·lacions del mercat, l'oferta pot superar a la demanda. A les hores l'oferta es contrau disminuint-se la producció i acomiadant treballadors. Però a l'augmentar l'atur disminueix el consum i amb ell la demanda, cosa que porta a una nova disminució de l'oferta i així successivament: s'entra en una fase de **depressió**. Ara bé, a l'augmentar l'atur augmenta l'oferta de força de treball desocupada, ocsa que porta a una disminució dels salaris, permetent augmentar les garanties del capital i estimulants la seua inversió, amb el conseqüent increment de la producció, disminució de l'atur i augment de la demanda: s'entra en una fase d'**expansió**. Aquest és el mecanisme de les **crisis cícliques** del mercat capitalista.

Ara bé, la crisi pot també ser desencadenada per innovacions tecnològiques que a l'estalviar força de treball porten directament a l'increment de l'atur i amb això a la disminució de la demanda. En aquest cas ens trobem davant d'una **crisi estructural** del capitalisme. Segons Kondratiev, aquestes serien crisis d'onada llarga que es produirien cada 50 anys aproximadament, a diferència de les crisis de mercat d'onada curta que es produirien cada 10 anys.

L'Estat **keynesià** del benestar és un mecanisme per esmorteir les crisis, a l'assegurar el manteniment d'uns nivells mínims generalitzats d'ingressos que permetan sostenir la demanda. Però la compatibilitat d'aquests nivells amb elevades quotes de ganància solament és possible amb una explotació de recursos **externs** (Tercer Món) que permeta sostenir un creixement continuat. Quan aquests recursos s'esgoten o la seua obtenció o reproducció s'encareix, les ganàncies del capital exigeixen la disminució dels nivells mínims de benestar i la crisi es reproduceix.

BIBLIOGRAFIA:

C.Marx, "*El Capital*", Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1946 (ed.orig.1867), Libro Primero, Secciones Cuarta y Séptima, etc.

N.D.Kondratiev, "*Las ondas largas en la economía*", Revista de Occidente, Madrid, 1946.

N.D.Kondratiev, L.Trotsky, E.Mandel e.a., "*Los ciclos largos: ¿una explicación de la crisis?*", ed.Manuel P.Izquierdo, 1979.

J.Albarracín, "*La economía de mercado*", ed.Trotta, Madrid, 1991, cap.11, pags.91-142.

R.Pla, "*Lógica del trabajo versus lógica del capital*", Jornadas sobre Políticas Económicas Alternativas, Fundación de Investigaciones Marxistas, Madrid, 1992.

QÜESTIÓ:

Fins a quin punt la reducció de despeses armamentístiques pot permetre un neokeynesianisme?

8. CONTRADICCIÓ FONAMENTAL DEL CAPITALISME I L'ESTATALISME:

"El proletariat es valdrà del Poder per anar despullant gradualment a la burgesia de tot el capital, de tots els instruments de producció, centralitzant-los en mans de l'Estat, és a dir, del proletariat organitzat com a classe governant, i procurant fomentar per tots els mitjans i amb la major rapidesa possible les energies productives" ("El Manifiesto Comunista", II, 1948)

"Una societat no desapareix mai abans de que siguin desenvolupades totes les forces productives que puga contenir, i les relacions de producció noves i superiors no es substitueixen en ella abans que les condicions materials d'existència d'aquestes relacions hagen estat incubades al si mateix de la vella societat" (Prefaci de la "Contribución a la crítica de la economía política", 1859)

"Paral·lelament amb aquesta centralització del capital o expropiació de molts capitalistes per uns pocs, es desenvolupa en una escala cada vegada major la forma cooperativa del procés de treball, l'aplicació tècnica conscient de la ciència, (...) la transformació dels mitjans de treball en mitjans de treball utilitzables sols col·lectivament (...). La centralització dels mitjans de producció i la socialització del treball arriben a un punt en que es fan incompatibles amb el seu embolcall capitalista. Aquet bota fet miques. Ha sonat l'hora final de la propietat privada capitalista. Els expropiadors són expropiats.

(...) engendra (...) una propietat individual basada en la cooperació i en la possessió col·lectiva de la terra i dels mitjans de producció produïts pel propi treball (...) la transformació de la propietat capitalista, que en realitat descansa ja sobre mètodes socials de producció, en propietat social." (El Capital", I.7.XXIV.7, 1867)

La contradicció fonamental del capitalisme és la que es dona entre propietat privada i producció social.

Pel contrari, en els règims estatalistes que van existir en l'Est d'Europa es va implantar un sistema de propietat estatal unificada que no es corresponia amb el nivell d'integració tècnica de la producció.

BIBLIOGRAFIA:

K.Marx y F.Engels, "El Manifiesto Comunista", ed.Ayuso, Madrid, 1975 (ed.orig.1848), pag.94 (tambien en <http://www.marxists.org/espanol/m-e/1840s/48-manif.htm>).

C.Marx, "Contribución a la crítica de la economía política", Alberto Corazón Editor, Madrid, 1970 (ed.orig.1859), Prefacio, pag.38 (tambien en <http://www.ucm.es/info/bas/es/marx-eng/oe1/mrxoe115.htm>)

C.Marx, "El Capital", Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1946 (ed.orig.1867), Libro Primero, Sección Séptima, Capítulo XXIV, apartado 7, pags.648-649.

R.Pla, "Más allá del mercado", en "Perspectivas del Socialismo hoy", ed.Fundación de Investigaciones Marxistas, Madrid, 1992, vol.I, pags.337-340.

XIV Congreso del PCE, "Manifiesto del PCE para la izquierda", 1995, 3.a (<http://www.uv.es/pla/pce/manifies.htm#D3A>)

QÜESTIÓ:

Fins a quin punt la contradicció fonamental de l'estatalisme ha estat la que es donava entre propietat unificada i producció separada?